

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛЬТУРНО-СПОЛОЧЕНЬСЬКИЙ ТЫЖДЕННИК РУСИНІВ СР

р. XVI

ч. 10-13

29. марта 2006
ціна 6,- Ск

• Протагоністы міжнародной наочної конференції присвяченій особности Анатолія Кралицького в мадярськмі місті Шаторалуйгель 27. – 28. фебруара 2006: (зліва доправа) В. Падяк із Ужгороду (котрый прочітае главний реферат), о. М. Ясик із Чабин, родного села А. Кралицького (о нім він выдае брожуру „Anatolij Kralický, rusinsky spisovatel a historik 19. storočia“), Л. Ільченко з Ужгороду, Т. М. Поповіч із Будапешту, Г. Бескид із Пряшова, представителі русиньской штатной самосправы з Комлошкы і Мучоня, М. Мальцовска з Пряшова і М. Гай із Міджілаборець.
Фоткы: Д. Крішко

Конференція о Кралицькмі із сензацієв

Міжнародна начна конференція присвячена творчости визначного русиньского писателя і історіка о. Анатолія Кралицького была 27. – 28. фебруара 2006 в мадярськмі місті Шаторалуйгель (жупа Боршод-Абауй-Землін), на котрій взяли участь выскумници з трьх штатів – Мадярска, Словенська і України. Участниками конференції были і грекокатолицькы священници з навколишніх сел, активісты містных центрів Цілодержавной русиньской самосправы в Мадярску.

В рамках культурного програму участници научной громады навщивили Земплінський архів і нечekanо ту нашли копію матрікы з часів Кралицького. Є знаме, же при народжіню Кралицькый дістав мено Александер, а при высвячіню за священника дістав нове мено, під яким го вешинов люде знают – Анатолій. Свого часу Кралицькый был знамым за границями Угорська ігуменом Мукачівского монастыря (умер у 1894 році). На жаль, свою автобіографію про далшы генерациі не охабив, а зато выше сто років літературознателі і історіци вели дискузію о тім, в котрім році ся Кралицькый народив – у 1834, або у 1835?

Шаторалуйгель почас двох стороч зістав централным містом Земплінської жупы, зато в жупнім архіві сохранили ся вшыткы документи, котры у 18. – 19. сторочах ся выписовали при народжіню, вінчаню або смерти жытелів той адміністративной области. По першій світовій войні Шаторалуйгель зістав у Мадярску (штатна границя переходила по єдній із єго улиць), а векша часть історичной области Земплін припала Чеськословенску. Схосновавши тоту інформацію, і з помочов компетентного робітника архіву **Томаша Олага**, участници міжнародной конференції спробовали найти інформації о Кралицькмі, котрый ся народив у селі Чабины на севері Земплінської жупы.

Архівный документ із років 1821 – 1895, як ся указало, сохранив і обсягує на стор. 73 факты о Кралицькмі! Ту находиме інформацію: у Чабинах у родічів Теодора Кра-

лицького, дяка чабиньской церквы, і Анны Кончовой народив ся сын Александер Кралицькый. Запис зроблений 13. фебруара 1835 року. Парох Михаіл Яковіч. Хрестны родічі Іоан Марковіч і Анна Яковіч, дівка священника. Тота інформація говорить, же русиньскый писатель і історік ся народив 12. фебруара а был похрещеный 13. фебруара 1835 року.

При тім обяві у Земплінськмі архіві были притомны **Валерій Падяк, к. н.**, шпеціаліста на творчость А. Кралицького, автор выше 50 публикацій на тоту тему, **Др. Тібор Міклош Поповіч**, председа общества Будителі у Будапешті, **Лариса Ільченко**, ведуча шпеціалістка Закарпатської областной універзалной научной бібліотекы, сполуавторка (ведно з В. Падяком) бібліографії Отець А. Кралицькый, **Мгр. о. Мілан Ясик**, грекокатолицькый священник у Чабинах, автор брожуры о Кралицькмі, **ПгДр. Марія Мальцовска**, писателька з Пряшова, лауреатка міжнародной Премії Александра Духновіча за русиньску літературу, **Мгр. Марек Гай**, учитель русиньского языка і культуры на Основній школї в Радванї над Лабірцєм, **Мгр. Гавриіл Бескид**, научный працовник із Пряшова (окрем іншого, сыновець бывшего губернатора Підкарпатської Руси Антонія Бескида), **Инж. Дімітрій Крішко**, таємник Руського клубу – 1923 у Пряшові. Тоты вшыткы были і участниками міжнародной научной конференції о творчости Кралицького в Шаторалуйгелю і выступали на ній.

Обяв у Земплінськмі архіві ся став куліначным емоційным моментом научной конференції, котра прошла на высокой організачній і научній уровні. Было прочітано вісем рефератів. Організаторами конференції были – **Русиньске культурне общество Будителі і Русиньскый выскумный інштїтут у Мадярску** (ведучій Тібор Міклош Поповіч).

Валерій ПАДЯК, Ужгород

Русины на Словенську по році 1989: розвой, сучасный став і перспектївы (3.)

Зрод першых русиньских організаций припоміг ку зноввозроджіню ідентиты Русинів

Хоць перше конгресове засіданя новоствореної міжнародной організації – Світового конгресу Русинів было на Словенську, конкретно 22. – 23. 3. 1991 в Міджілабірцях, думка възнику такой організації ся зродила у послідного губернатора Підкарпатської Руси – Івана Парканія а з реалізацієв конгресу ся уважовало спершу в Іршаві на Підкарпатю, пізніше в Руськмі Керестурї у Войводинї, але вшыткы тоты увагы про розлічны причіны ся наконець мусили одверсти. І так організатором першого міжнародного конгресового засіданя Русинів із розлічных штатів і практично ай ініціатором заложіня новой міжнародной організації наконець была Русиньска оброда, тогды з центром у Міджілабірцях, днесь у Пряшові, а то за фінанчнної помочі штату, конкретно тогдышнього председа влады Словенської републикы Яна Черноурьского.

Взник четвертой русиньской організації в Европі і Америці (спершу руху) по році 1989 – Русиньской оброды в Чесько-Словенську в марцу 1990, (по Русиньскій асоціації (Rusyn Assotiation) в 1983 р. в Міннеаполісі у США, Стоваришыню Лемків у апрілю 1989 в Польску і Обществі карпатських Русинов у фебруарї 1990 в Ужгороді на Підкарпатю) і възник першой міжнародной цілосвітової організації Русинів – Світового конгресу Русинів тыж на території Чесько-Словенська, высунутя їх цілів, міджі котрыма на першій місці было **узнаня Русинів як самостаной народности без вшеляких додатків** (Українці (Русины), Русины-Українці або Русины/Українці), зачатя процесу зноввозроджіня ідентиты Русинів і розвой діятельства і агітації тых організаций своєв немалов міров припомогли к тому, же **першыраз од II. світової войны ся Русины могли слободно записати до гарків списованя людей у Чесько-Словенську 1991 року лем як Русины а свій материньскый язык уваджати лем як русиньскый**. І хоць было мало часу і фінанцій на дяку велику пропагаторьску роботу, ай їх заслугов ся 16 937 обывателів приголосило лем ку Русинам і 49 099 лем ку русиньскому материньскому языку, што было єднозначно веце, як ся приголосило к Українцям і українському материньскому языку. Таке і то є доказ, же ани выше штиридесятя років комуністичного тоталітного режиму, за помочі котрого міг проходити процес українзації, не доказало зломити Русинів і они встали з поплію як байный птах Фенікс. **Были штатом узнаны як самостатна народностна меншина, што жыє в Чесько-Словенську (од 1. януара 1993 в самостаній Словенській републиці), і уж ніч на тім не змінили ани не змінять ниякы Русины української орьєнтації, українфілы ці українфобы**. Днесь каждый мать право голосити ся або к народности Русин, або Українець, к русиньскому материньскому языку ці українському материньскому языку, бо то є выслідок процесу самоідентіфікації людей, не ідентіфікації дакого даким іншым. А не обстоять ани тверджіня проукраїнських особностей, же Русины і Українці – то єдна народностна меншина. Кібы сьме были согласны з тым тверджінєм, же є єдна народностна меншина, та скоріше русиньска, але не українська. Но Русины никому не вначують свій погляд, є то демократичне і слободне рішїня каждого обчана. А же пересвідчованя українфілів не мать ниякый змысел, то потвердило і далше списованя людей у 2001 році, де Русины зазначили звышїня чїсла жытелів, што ся приголосили к русиньскій народности (24 201) і к русиньскому материньскому языку (54 904), а Українці – рапідне зменшїня чїсла жытелів, што ся приголосили к українській народности, але главно к українському материньскому языку. **З чого єднозначно виходить, же процес зноввозроджіня ідентиты Русинів мав і мать вызнам і же ай многы з тых, котры ся голосят к Українцям або Словакам, увели русиньску реч за свою материньску**. Русины при посліднім списованю людей мали найвекшій процентуалный нарост од попереднього списованя в 1991 році (41 %). Фактом є, же при послідніх двох списованях жытельства ся ніхто не приголосив ку гібридній народности Русин-Українець, хоць така можность была у вольній рубріці під назвов „Iná národnost“ а Русины української орьєнтації на челї зо своїм „союзом“ все неправом оперують з назвов той неекзїстующой народности.
(Продовжіня в далшій чїслї.)
Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК

Православна церквова мать нового архієпіскопа Яна

Новым митрополитом Чеськых країн і на Словенську ся, може, стане **Ян Голоніч**, котрый дотеперь был михаловськым архієпіскопом. **11. марта 2006 го Єпархіална громада Православной прїашівской єпархії зволїла за архієпіскопа прїашівского і Словенська.**

„Тыма вольбами было сповнене єдно з основных условій про зволїня нового православного митрополиты Чеськых

країн і на Словенську.“ повів таємник Священной синоды Мілан Герка. Кадідатами на митрополитату можуть быти лем прїашівскый архієпіскоп Ян і празькый архієпіскоп Криштоф.

Архієпіскоп Ян так став на місце немого Єго Блаженства Николая, котрый умер 30. януара 2006. Праві 11. марта прошов термін од єго смерти, доколи подля церквоного права православны священници мали зволити нового митрополиту. Є знаме, жебы ся так мало стати в апрілю, але церкво не зістала без своего найвышшого представителя. „Выконовати тоту функцію был дочасно повіреный празькый архієпіскоп Криштоф.“ інформовав М. Герка.

Голоніч зачне выконувати функцію прїашівского єпархы аж по святотнім обрядї, котрый є условієм про наступ до функції. Датум інтронізації становлений на 7. апріля. Аж по нїм вирішїть о обсаджіню функції митрополиты Священна синода Православной церквы в Чеськых країнах і на Словенську.

11. марта православны священници зволїли і помічного єпіскопа прїашівской єпархії. Став ся нїм ігумен **Тихон**, котрый дотеперь стояв на челї монастыря в Комарні.

поздравління русинів на 2006 рік

проза, поезія, фотографічне і витварне уменя

число 1

Вітайте між Русинами, пані Івето!

Пані магістерка **Івета КОСМАНОВА-САМСОНОВА** приналежить к малому кругу сучасної словенської інтелігенції, котра ся душевно напоює на Русинів на словенську в намаганях припомочи їм в розвитку їх культурного жывота, абы ся по часі не стали забытым і пословакізованым народом під польско-словенськыма Бескїдами.

Як двадцятьрїчна на ярь у 1978 році доведна із чеськых фолклов співачков Дашов Андыртовов-Воньковов пришли по першыраз із записником і фотоапаратом до нашого краю, абы увїдїли жывот в єго патриархалїшїї подобї, як го обидві знали із Брна і Прагы, де обидві штудували (пані Івета історїю уменя). Тото, што нашли між Русинами, стало ся про них чудом поземскым і одтогды аж доднесь ся стали супутниками того краю. Навшївляли го скоро każde літо і выдали о нїм свїдоцтво – репортажы, модерне оброблїня русиньскых балад у чеськїм языку (пані Андыртова), фотографїї, графікы, бїсїды в медїях о проблематїці Русинів.

В часї комунїстїчної дїктатуры, кїдь Русины не могли быти ані Русинами, пані Івета была персекувана, але зато у своїм самїздатовім видавательствї Космансон росшырївала тексты о історїї, культурї, геополїтїчній і соціалній сїтуації Русинів северовыходного Словенска. Перешла тот край од Новой Седлїці на выходї аж по Остурню коло Татар.

Кїдь мі веце як перед роком послала свое перше письмо до Братїславы, де тепер жыє із мужом, полїтологом Іваном Самсоном і сыном Грїгорїєм, такой єм порозумїв, же ня нашла властна сестра подя души. Повїдать у писмі: *– Любили єме ай любїме честных і чїстых людей а інакше місце в тїм змыслї не знаме, як ваш выход. Мали бы єме ся культурнї лїпше спознати а главнї утримати традиції Русинів. Етнїчно і етнїчно нїт лїпшого духа й сїрдця.*

На столї перед собов смотрю на фотографїї двох молодых дївок (Космановой і Андыртовой), якы на руках тримають малых валпальскых дїтваків з Руського Гравовця і Стрїговця (села понїже Ублї). Выдали ся із пару корунами в кешени за тыма, мїджі котрыма нашли праведну простоту і праобраз народной культурности, што го выпесто-

вало велике сожытя чоловіка із Богом і природов, у штоденній роботї коло статку і землї. Пані Івето, ай пані Дашо, не треба довго думати над прїчинами ваших інтересів о Руснаків, бо такой знаме, чом є так. Повыше Стрїговця на пастівнїкы лучкы ся час од часу ходїть Господь умывати. Вода при хоснованю є многоспомїчна а видїте, помогла ай вам. Але не їде мі єдно до головы: одкы ся вы дізнали о тїм чудї аж ген на другїм кінцю республїкы? Жебы сьте мали нештандартны контакты? Вшытко є можне, але не у хоцького. Читателям рекомендуєме урывок умелечой репортажы Іветы Самсоновой-Космановой Выход сонця. Є нетрадіцієв у каждїм змыслї – ай темов, ай штїлістіков, ай мыслєвов полївочков мїморядно лїчївов і спомїчнов.

Штефан СУХЫЙ

Івета КОСМАНОВА-САМСОНОВА

Выход сонця

Сїнепльнучї небеса, попереплїтаны златїстымї листками великого роззареного сонця, белавасткї опар, то є послїдня наша северовыходна желєзїчна станїчка Стацин. Там коляї, рудїючі ся мїджі травами, кїнчать свою путь.

Вышла єм із ваку, на хырбєтї шыроко-далеко видїтельнїй червєній гатїкак, подобнїй великїй ягодї, дозрїваючїй на горб-кастїм убочу. Хтоже бы не збачїв перелїтаючу пестру жовну? На то, же є то така мала станїчка, розсяжна є дость, ай послїднї вагоны там стоять і чекають, та не є уж де їти. Може сьть їці дале дражкы, лемже што о тїм краю я знам, де у мларчакх видїш хмаркы. Пришла єм глядати роботу. Воздух ся блискав холодом, але хлопам у сорочках то не вадїло. Жыво о чїмєсь дїскутовали, рїшаючі пєкучї проблеми, а я дістала такой першыи вопрос: *– Де же, де?*

– Де же бы, – засміяла єм ся, – кїдь не на автобус.
– Ей, та тот лїде аж за годїну. А де?
– До Собранець.
– За фамелїєв?
– Але, де же, за работов!
– А так сама?
– Ай вы звожуєте дерево самы! Іду ся попросити до уряду за роботу, із другого боку, од Реметьскых Гамрїє.
– Гев, ід нам?
– Айно, ід вам.
Важна тїхость і тиха радость.
– А чомже єсь не зістала дома?
Смїю ся: *– Дома ся ня так нїхто не спросїв.*
Фовтїк ся збївшиє о далшых домашнїх.
– А знаш ты, як то у нас є?
– Яке бьм знала, кїдь я не одты.
– А што же будеш робити?
– Но, то справды не знам. Ту єм зато, бьм поправляла церквєкы.

– Православнї?
– Гей, православнї.
Двома хлопї сплїтили головы.
Зачїнав ся краснїй теплїй день. Жїночкы носили відра, то є міра на вшытко, хлопї зачїнали свій новий день коло Цїрохы. На Цїросї ся ставлїть водострїмїска, новий Мушов, ставать ся, же поучїня прїходїть з далека даколи запїзно...
Хлопї, тоты роблїать. Тяжко є, же сады пустнуть, заношать їх порох, але работа є работа. Раз ся ставлїать, то треба ставлїати.
– А прїїдеш ся стравовати к нам?
– То не знам, рада бьм, лем ці дадут роботу.
– А де то є?
– В Прєколї.
– В Прєколї? Та як же сьте ту, тадь то є поряднїй фалат юговьоходнї одтыль... Но а ты уж ту была?
– Ани нї, але любїть ся мі пу. Суть ту краснї синї берєжкы...

– Гей, – із смїхом шмарїть головов найвышшїй, зморщковїтїй, но здравїй, може пятдесятрїчний Русин, – там уж вшытко мать конєць.

– Ходїте тамды? – кладу вопрос сполошано.
– Косїме, а напроти нас українскы жєны. Гойкаєме на нїх, а вни ани засївати не смїють.
– Чом бы не смїли? – нараз до бїсїды скочїть жїночка, – можуть, але вы не сїваєте по нашїм, водка вам языкы круптїт!
– А ты же чїя?
– На тот час лем своя! Мам радость.
– Церквєкы хоче поправляти, – повїдать дїдик, – а молити ся знаєшь?
– Знам, ай буду, бьм і дали роботу!

Суть то рївны люди, не познають шпасы, кїдь чарую із Словаками. Так пльнє минута за минутом а годїна якбы ани не была – гусячі крылцята. Піря.

Автобус є повный, хоць рано їці лем настало. Чекам, покы вшыткы увїйдуть і входжам послїднїя. Із схыленов головов дрїбнї рахую. – *За девять, – гварю.*

– *За пять, –* одповїдать мїрным голосом шофер. Отворю очї дошорька. – *За девять, –* повторюю і подавам десяты корун у дрїбняках.

Шофер зїрне під карочавї пулт, сягне до ташкы по листок, возьме тот за пять, одторне і давать мі ай з пїнязми. Потїм нараз двїгне очї: – *А де матє камаратку? Наступовали сьте у Мїхалїївой на роспутью.*

Впла єм із сходїкв дословно і досправды.
Пїсав ся рік 1981. Над автобусовым Вігорлатом залляг вєчур. Того дня нам старенькїй свящєник респовїдав, як ціле село причуплене в узьонкїм корытї удолу мать два боки – православынї і грекокатолицкї. О тых, котры прїяли православну віру у тридцятьох роках і камїнєм выгнали пола ся повїдать, же зрадили. Бабка в чорнїм, розгрібуоча ясны вугликы, плакала про пару людьскых слов, бо зрак ісплабнув, бо было кому, ці скорше чом, отворити сїрдце.

Тїні самоты. Повторєваня хыбаль не є уже лем матїрєв мудрости... Потїхонькы, потїхонькы, в болести к своїм... Ішли сьме тогды темнїючов пугїв к автобусовїй заставцї, не знаючі де діїдеме, але день їці нїс слїды додужу і зїмноты. Там дагдє в потемку, в чорных дождївнїках, в роцї 1981 сьме наступляли до автобуса.

А днєсь тот шофер гварїть, же сьме были... Смотрю му до твари а в голову ся мі крутять помыслы, як близько сі мусять быти люди, бы три роки ісховали тварь когоська, кому подали спомїчну руку при „выконї службї“. Як прїонїкливо мусять пережывати вшылькы очї, бы спознали подобу... Як глубоко мусят быти в нїх ї істота.

Звоглю мі під очїма. Перешло пару секунд, але такїй засяг пробудїть горячкы чувствя і чоловік тогды видїть вшытко: цілу

драгу, тогдышнїй день, прїятеля, з котрым бив, днєшнєсть вшыткых близькых і сі усвідомїть, якы суть оддаленосты конкретны, але заєдно, яка є силна близькость наперек нїм.

– Вьєрали сьте! – кажу. Засміяв ся.
– До Стрїговця?
– До Стрїговця. А повїдїте мі, чей потунїли листкы?
– Нїт, не потунїли, – усміхнув ся, – але я вас везу з Мїхалїївой.

Зазарїла єм, гі горячїй верьх. – *Дякую, матє то в мене схованє.*

Люде в автобусї уважно слухали. – *Так ты єсь уж ту была!*
– Гей, была. З прїятельков, – признавам ся. Незнама бабка мі заправлять светер до ногавїць, бьм ся не захолодила. Крутїть ся мі в голову. Не знам, ці ся мі смїє, ці драмма. Жїночкы сьуть горды і прїобрїчнї. Мїджітїм ся рознесло, же важу поправляти церквєкы.

– А ген, у Тополї, познаш то?
– Знам, там над Руїнєвой квітнєт пралїс малїн. Гей, а мали сьте там конї чорны ай бїлы. В оплотках. І цїлій валал пльїє із прутя. Мене інтересуют главнї спїванкы, што сьте їх спївали вєчур, кїдь сьте ся зышли за потїчком або на лїдвалїнах перед хьжов...

В очях людей ся блищїть белавєньке свїтло небес і звїзд, клонять зрак, якбы ся ганьбили. Суть то великы, статєчны діти. Каждїй мыслїть на таке, што любїть – на домовїну, на берєжкы, на своїх. Ани єм сі не подумала, же буду центром позорности. Все єм ся таких моментїв побойковала, лемже тепер є вшытко таке природне. Передє ся ку мі дївача, таке старь, гі я. Є то тіпова Русначка. Мїлка. Поставне, способне, з гордым поглядом і добрым व्यядрєванєм, таке єднозначне дївача. Із Руїны. Там, де косять послїднї убочї і зберають гранїчны яфору. Же спїванкы, клонїть зрак, танцює і спївать в українськїм ансамблї в Пряшовї. Ходяць по свїтї і маюць барз стары спїванкы. Смїю ся, із жывым інтересом, дакус ганьблїво прошу, ці бы єм їх пару не могла дістати, на радость... Іде домів помочї родїнам із коровок й господарством. Ходїть так каждїй вольнїй час. До Пряшова одышла наїти собі роботу і жебы была ближе к танцю і спїву.

– Мамє з того ушыткы превелкы радость. Добрї, же вшытко їде само од себе... Конї, ай тоты сьме даколи тримали, родїчі уж не годїны вшытко обходїти, старїють... але силы їх їці не опустили.

Кїдь може, прїїдє помочї, але є лїпше, же є поменше худобы, як за дїтиства. Бїсїдє скромнї, видно, же худобность краю є властнї богатством. Є затїнена красотов і одношїнєм, котрыи тоту красу в чоловіковї отвартя.

І так утїкать путь, минули сьме Дару ай Старїну, а сонїчко нас спроводжать драгами гі вїрнїй прїятель. В автобусї сидїть цїганьска мати з двома хлопчїками. Осмагнута веце, як лем роднов кровлєв, лєвана, з густым чорным волоєсєм і бїлдо чїста в бїлім шматю з тононькыма смїнка пасїками. Ії великы усонськы очї на мене смотрять а тварь ся усміхать. Єдина не має бырды певного прїкїнжана до жывота, храненого правом на людське таїмство. Хоць людська судьба є дашто веце, не лем як звїст. Є тым найважцїшым обьявом. Через нєго ся люде спознавають, находжакуть, стрїчають і дотыкають. Тварїть ся, же у часї є чоловік чоловіковїм вовком. А я нїны повїм так: вовцы сьуть краснї звїрять. Їх родовой порядок і нажываня сьуть злагодов тых найрозвинутїшых законїв. Огроженїй пастырь в часї голоду, кїдь ручів пановї гарлом за стадо, назвав вовка нєпрїятелєм... Вовчі очї знають быти про вовка і студнїком ласкы ай охраны. Вовк перелєстїть і найнебезпечнїшого нєпрїятеля холоднокровно і по хьтрацькы, кїдь грозїть небезпека старым, уж слабым вовкам і молодєнькым вовчатам. Вовцї, перебігуючі черєз Карпаты, собі ту пожыву не нашли. Вовк не є слово, котре бы ся у тїм краю озывало. То аж в Пенїнах, аж у Ґоралїв.

Были то поїкїны великы вовчі очї. – *Ту в Улїчу, –* гварїть мі, – *бываь агрономка. Тьж прїшла із мїста. Не мала доброто хлопца. Охавїє єї, а она, чекавши дітїну, прїшла ту доцїста сама. Пїшла робити до лїса. Хлопам лїсну контролю. Требало ся дряпати до верьхїє. Є то намагавє. Хлопцї сї єї зачали цїнїти. Дїстала бьваня. Але што то є? Сама жєна... Дрєвь треба звєстї, обьїити коло обьїствя. Была з мїста, а дітїны їці не было на свїтї. А она од рана до вєчера ходїла по лїсах. Тай єї ходїли хлопцї помагати. Тяжко на ню було спочатку, уж є але лїпше. Народїло ся єї хлопцє... Ай она ту сама прїшла...*

Добїсїдєвала і в шыроком усмівї ся єї блискїт зубы. – *Зїстани, їцї одьїдеш?*

– *їцї не знам, ці дадут на урядї роботу. Ту є краснї.*
Автобус заставїв в Ублї на роспутью. Кывла головов і вышла.

Вєчур, кїдь над зацвїтїма лугами лєже синїй опар і цалком потемнїє край неба ай горы, хтось над потоком, де рїзали, але вхавїли з лєсков яблїнє, бо вна родить, хтось выгавїть на гармонїцї.

Тїгавы і сердовьскы балады. На пїдвалїнї найдїпглїшой хьщїны сидять жїночкы і бїсїдуєт. Спївають на шїтрї голосы ай вєщєголовово. Тот спїв пльнє, несє ся понад валалїкы, спєвавши їх і нїсы зїствїа. Єм дома...

Послїдня завїстка. – Стрїговець. Хоць єм хотїла в Ублї перєсїдати, але тот шофер... Стою посеред высокых могутных стромїв, коло деревяного мостика а воздух коло ня танцює. Валалїк мовчїть, їцї ту тримають скромне господарство, є час полєвых работ. У домиках і сьпаньцях із зарїчного боку за криком мїджі спїваючїма птахамы колїсь ся бывало. Тоты хьжкы – збївш шїтрї аж пять метрїє із бодайкыма фундаментами, выбудованы з валкїв глины, соломы, воды і высушены на сонцю памятають час бїды, кїдь собі в нїх помагало взаїмнї ай даскїлко родїн. Дєсь ту стоять мовчанлїво у ролї засобарнїй, лїд кошатыма корунами стромїв, мїцныма охрощанцями. Лем помїджі конарївля бєлава заря небес.

Єм дома. Пїдсажую і розмїтую руками, што мі так бє сїрдце. Псьмоть, жєны перуть на ярку... Прошу ся на панї Березнякову.

– Коле горї...
Коплє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно околпює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червєній гатїкак. І шкрїям ся по убочї.

– Дай жебє жєстїа! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смо- трїть, позерать, в очях ся єї одражать страх і несподїваня:

– А ты як прїшла?
– Прїшла єм, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лєм охав, тадь я на тото порїхтована!

Є обїд. Сїдїме на порубаных дрывах, котры єм зачала рубати. Довкола бїгають малы курочкы. Зышли ся жїночкы. Прїшла і сусїда, што так красно спївать в грекокатолицкїй церквї, постояцькы, аж єї слызы течуть: – *Лєт почєкаї, і ты ся научїш так спївати!*

Прїшла бабка Хомчутька, вісемдєсятрїчна, прїшли ай другы...

– А то хто порубав?
– Она.
– А она знає рубатї?
– Знає, кїдь порубала.
– А одкы знає?
– Здому.

– Гркыї, здому, – одповїдать моя мила газдынька, тадь они там маюць угля. А мі закрїтїть в очях, предцї їм не повїм, же мы топїме газом. Тулю ся за дрыва.

– Тадь то єдно, хто порубав, добрї, же є на чїм сїдїти, но нє?
Усмівам ся. Мїджітїм мі курча сїпо до лона, тай го гладкы гі мача. Бабка Хомчутька ня тягать за руку: – *Лодь!* Волочє ня до пелєвнї. Там на соломі ся тулїть дєсять малых курчат. Ай то є щастя в тїм краю. Народїло ся жывє з Бога. І землї. Сусїды мали гача, а ціле село ходило го озбєрати. Уж довго того не было. Не є на файту. І вказує мі дьню, котру одложыла з уроды. Є то пасїя, половина сохарїв і куністорїєв бї похвадно писала о такїм вытворї, „то земля“ додавать. І пхає мі до руки домашню мясову конзерву. Мясо є в тїм краю рарїтов. Такїй дар, то є ціле сїрдцє! Справды не знам, што робїти, выстїсхати ся їх не пасє.

Нїч ся не змініло. Потайнї лєжать в столику модны часопїсы „Советская женщина“. Якы сьме вшыткы єднакы! Тоты хустятя на головах, чїсты як снїг, тоты самы шаты і сукнї, як ай перед трєма роками. Порівнюючї фотографїї, віджу властнї крої... Тото пьшне достоинство і гордость, тоты самы сонєчны очї і ласка така мїцна, же мїсцями очї потемнїють, як глубоко лїсы. Валалїк ся збыває і страчьє ся в убочї, чїсты потїчкы до берєжкы як фарбїсты пантлїкы кроїєт... Там ся пасє рудїй конїк, недалеко грошованых і на небосклонї бїльх.

Выбїгне сусїда із хьжкы і берє ня із собов. Там за пелєвнєв закачать кабатя, вытїягнє фляшкы: – *На, даїй собї!* І усміхать ся. Джмурькнү, попробую, а вна: – *Порядно! Най ті планє не ушкодїть!*

Повїдать ся о нїй, же бетярька, же любїть шмарити погарча. Но але тїлько жывота, што вна го мать в собі, хотїла бьм вера мати холєм на пару літ!

• • •

А тепер Свідник, мїсто досконалой демокрації через натїск. Нєрадо прїдавам тїтулы мїстам, котры ня перєвїдцїли о властнїм характерї. Мам прїтїм такы чувствя, як кїбы мїй душевнїй дїсплєй свїтїв неоновым напїсом над мїстом якєсь гєсло одлүченє од дїїствїтєльности, што даколи подєсьным прїїдє на дяку, кїдь не маюць в собі нїч. Выняток але потверджує правило.

В історїї є попятано і чїсто. Ай ромскы осады традиї характер утрїмують. Є ту цалком інашка сїтуація, як понїже Крашова, ці выше Погравду в пастырьско-дрєварьскїй области. Не знам, чом, лемже є! Холєм же то на першїй погляд ударить до оч. Ромамы єм ся інтересовала довго ай зато, же сьуть частєв Словенска а погляды на нїх ся не їх властнов вынов росходять. Ай хоць про роздїл в ментальности єм комунїкацію обьєдмувало, дасть ся повїстї, же о нїх мало знам, но віджу роздїлы вїзуально, подля етнїчных кутїв Словенска. Ту (коло Свіднїка) в сполужїтїю з Русинами етнїчна фїлософїя Русинїв взяла ку собі ай Ромїв. Жыють без конфлїктїв, зберають попереберанє дерево а в загородках пєстують клїнчїковы вїткы, старостливо утрїмують руково лїно з боків драгы на Дуклю. Дасть ся то высїтлїти вшылькы, але реалность є аполїтїчна. Іднать ся о жывот.

Звєкшыло ся чїсло плотїв. Служаць але лем як охрانا при спрямовлєваню худобы. Суть дость недбаєлївы, або цалком нїзкы. Просто тоты самы, што їх знам з окресу Гумєнне, із русиньскых сєл. Прутїкы до вышкы колїн, ці понїже пасу, обкручены колячїм другом. В Гункївцях на нас забрєхав першїй пєс. Быв то пєс з ромской колонїї. Пан го утїшав меном Бодрїк. (Бодрїк – старославянське бодрїй, народно-прїповїдокєво мєно про прїятєля, служажого пастырям і людем). Бодрїк ся утїшїв а мы ся запозєрали другым боком. Погляд, аж із прїповїдкы. Збоку обьавочаного дому стояла деревяна дрыварня а на пространствї мїджі нїма робїло пять дорослых і двї ромскы дітї. Далшы двї родїны копали на полі. Быв вєчур, кїдь сьме прїшли до Бардїєва.

Ідемє, бїсїдуємо о помалєнькїм поступї рєштварочных работ на старїй радїцї і на костелї, як позерам під ноги, а там таблїчка: „Позор, на ставбї ся робить!“ Взглял єм єї домї і дала собі на першїй шток. Є із бардїєвской радїцї, а у нас горї ся робїть єднакым способом, як в Бардїєвї. Єм вдячна, же церьков так красно законзервовали. В Ладомїровї єм поглядїла деревяны паланкы плота, їцї все чую масноту пољочяного воску на долони. Вытїягла єм далекогляд. Через нєго віджу розбиту паланку на плотї. Стрїха церьковкы уж зяєв зачала до себе насавати час. Буду мусити о тїм в Братїславі поїнформовати Івана Гоффмана. Ладомїровска церьков не належїть під браїславскы рєштварочьскы атєльєры. Купопа на другїй баштї є доцїста розбита од вітру. Наш японьскїй далекогляд, на такы потреби закуплєнїй, нїч не затїаїт. Як вшылькы ся дасть позоровати! На третїй куполї ся уволнїла желїзна стїнка. Тота Ладомїрова, то є поезїя. А їх вірї! У вшыткых далшых віраєх є охудобность, або агресїя... ці інакшы необычїны чувствя. Звїснїк! Перед церьковлєв стоїть студня. Є двадцятє годїн, сонцє в сєредїнї небєсной постелї, потїчка нїгде в дєсяту. Так єм ся полїятї хотїла! Обьїду студню і што не віджу: на вїшаку за двєрцями студнї вїсїть чїсте бляшанє відро а у нїм повно чїстой слїднєй воды. За церьковков, цалком бїлов із зелєным вершком стоїть деревяна хьжка як гараня, є цалком нового дерева а помїджі стромы шматя повїшанє. Пан Пїп і панї Попада маюць перед церьковлєв відро воды і вымвають підложкы на очїнїшы боканч. За нами цїнтерь і прїмо напроти турнї старой деревяной церьковкы. О тїй поезїї, о нїй нїя вшыткы розмышлїють! Нїя ся замыслїть над віров. Віра чоловіка формує. Заставили сьме під криком в Ладомїровї. В сєредїнї пастыска стоїть липка. Шырока, розложїста обла коруна а на нїй самый цвіт. В такїй час ся подобає чїквовнї. Шлєаровє. Але кмень є могутнїй. Під липков, якбы в охранї коло могутного, зато нерозложїстє, скорше умїрного, духовно арїстократїчного рївного кменю у тїни криж стоїть.

По дразі сьме обявлїли деревяны обьєкты, але і тепле одношїня к стромам. Стромы сьуть на парцєлах коло хьж розмїщены з великов чутлївостєв і ласков. Позбїває неужытковы. Просто

(Закїнчїня на 3. стор.)

• Учасниці святкового отворіння виставки Руснаці – глядана страченої домовини 16. марца 2006 у Шаріській галерії у Пряшові: (зліва доправа) часть співацького колективу ОУШ Ш. Мойзеса у Пряшові, участны на проекті – Ш. Коцо, С. Гулаєва, І. Лемпелєва, О. Фундак і Л. Німцєва (авторка проекту), Д. Капралєва з Краєзнавчого музею в Гуменнім, Ю. Муличак (родак із Звалы), Б. Німцєва (мати авторки проекту, родачка зо Старини) і Е. Халаханова (тыж родачка зо Старини).

Руснаці – глядана страченої домовини

Така є назва проекту Луції Німцєвої і групи РУСНАЦІ і виставки як výsledку того проекту, котра святочно была отворена 16. марца 2006 у Шаріській галерії у Пряшові. Ведно з нєв была і вернісаж репрезентативної виставки з ціложивотної творчости найзнамішого і найоціньванішого словенського маляря 20. стороча – Мартіна Бенкы.

Але подьме по порядку. Спершу на святочнім отворіню з двома словенськими народными співанками выступило пять дівчат із співацького колективу Основной умельцкой школы Ш. Мойзеса в Пряшові під веднієм свого ведучого і в ёго музичнім доповіді на акордеоні – Йожефа Пірога, чім вытворили святочну атмосферу, также слово могла взяти директорка Шаріської галерії Марта Гребічкова, котра представила обидві отворянні виставки і їх главних протагоністів а потім як першій передала слово кураторці виставки з творчости Мартіна Бенкы – Анні Олаговій. Она представила творчость вызначного словенського умельця і зробила огляд выставеных 122 малярських работ автора, котры на выставку были пожычены з Галерії Мартіна Бенкы у Мартіні, а доповнены были і трєма образами зо збірок Шаріської галерії у Пряшові. Іде о досправды репрезентативну і ціну выставку, котру не так часто мож у таким россягу увідіти в Пряшові, послідній раз то было перед 37 роками. Виставка є інштальована к вырочу 35 років од смерти умельця. Варто тоту выставку попозерати.

Перед выступлінем авторки проекту другой виставки – Луції Німцєвої, із двома русинськими співанками зась выступило квітето співачок, чім навяли прекрасну атмосферу, котра сторгла до танцю молодых людей, притомных членів групи Руснаці – Луцію Німцєву, Штефана Коца, Сілівію Гулаєву, Івану Лемпелєву і Осифа Фундака, котры взяли до кола і директорку галерії, і кураторку першой виставки, а также ся часто

не видить на вернісажах выставок вытворного ці фотографічного уменя. Але было то симпатичне, што притомна шырока публіка оцінила бурливым аплавром, видно, молоды Русины і Русинки мають в своїх ґенах русинський темперамент. Потім ку притомным ся приговорила уж спомянута авторка проекту, котра представила експозицію фотографій і відеопроекції Руснаці – глядана страченої домовини, найштальованой в пивнічных просторах галерії. Ту суть фарбныя фотографії бівших розмірів, котры сотворили і члены спомянутой группы, але і малы черно-білы архівныя фотографії із выстагованых сел Старина, Велика Поляна, Смолник, Руське, Остружниця, Звала і Дара, які позберали уж споминаны молоды люде ведно з непритомными на тій вернесажі членами группы – Луцієв Данковом, Яреком Босошом і сполупрацовниками Данієлов Капралєвом і Романом Бабяком. Виставка і ініціатива суть симпатичным почіном молодой ґенерації, главно Русинів, котрым, видно, судьба тых выстагованых сел про будованя преграды і умелого озера питной воды, як і судьба русинства, дідовизны предків не є легковажна. То треба высоко оцінити. Ку выставці мам лем одну припоминку, же іншталація малых черно-білых фотографій на целговых стінах не было найщастнішым рішєньм, бо фотографії на таким підкладі зникають. Але, може, в далшых містах їх іншталація буде ліпша, наприклад у Гуменнім, де бы тыж мала быти отворена по Пряшові. Молоды Русины указали остатнім, же кідь ся хоче, та ся дасть дашто зробити на культурнім і умельцкым полях, што ся ім подарило з фінанчов підпором Европской унії в програмі Молодеж, Чеського центра, але і приватных спонзорів.

По штиресто аж пятьсто роках екзистенції семох русинських сел были у другій половині 70-ых і в першій половині 80-ых років минулого стороча (послідні люде одты одышли у 1986 році), за часів соціалізму, насилно выстагованы Русины (о тім ся могли дознати і неінфор-

мованы притомны позерателі з там роздаваной статії Штефана Коца – Історія затопленой области), жебы могла быти побудована старинська преграда. Так были сторичны коріня з тов землєв Русинів перерваны, але не цалком, о чім свідчить і почін группы молодых Русинів. За них пересвідчиво говорять слова авторки проекту:

„Найкрайшу часть свого дітинства єм пережыла на місці, котре уж не екзистує, а тотна скусенность ся стала і моім жывотым почутком. Все глядам свою страчену домовину. Все можу повісти, же домовина є там, де мам родічів, приятелів, любве, або де ся рано пробуджу. Няй бы то были хоцьде. Але тот чудный почуток страты у мі і так зістане. Може ся мі дістав до тіла через трагічну судьбу нашой родины. Може го мати примішала до нейліной курячой полиевкы слызама, кідь слухать русиньскы співанки з радія. Тяжко повісти...“

На отворіню той виставки, котру треба попозерати нам, Русинам, а мож так зробити до 8. мая 2006, были і родины молодых выставователів, наприклад і мати авторки проекту, котра уж 29 років жыє з родиною у Гуменнім, але на родну Старину няк раз не може забыти, она ся ей зьявлять нелем у снах, але і в каждоденных представках за білого дня. На родны край не мож няк забыти, то мі потвердила пані Божена Німцєва, родачка зо Старини, але і ей камаратка з того села – Ела Халаханова, роджена Смолякова, котра тыж уж три десятироча жыє у Гуменнім, але родна Старина, язык, культура, фолклор, традиції ей предків суть закодованы в ній, але і в їх потомках, котры, як видно, не ганьблять ся за своє родне – русиньске і выступають як група під назвов Руснаці. Кібы сьме мали веце таких молодых, та не мусиме ся бояти о судьбу русинства і Русинів як самостатной самобытной народностной меншыны на Словенську.

А. ЗОЗУЛЯК, фоткы автора

З найновшой поезії Штефана Сухого Доїч гадин

*Тисяч ґрамів їди на день
стравлю я, кротитель гадин,
отрова мі давать кохы,
ставам ся свідком епохы.
Нескротный гі дикый мустанґ
стреплю слово в божих устах,
яке зве поземскы діти,
же їх судьбов є терпіти.*

*Вы, сентіменталны люде,
брызнійте сі капку їди!
Хто выйти з того не годен,
тот на ласку є голоден.
Злобу важні брати скусьме,
світ уж ай так лем чорт возьме,
том доїчі гадин вшыткы
рад робиме з жытя збыткы.*

*Без нас бы сьсте помалы
ай постоячкы заспали.
Плачете, же жыти тяжко,
Лічіте ся повнов фляшков,
но котрый властну судину
їдєв наповнить з гадины?
Я присягам ту, же-м рад,
же єм гадів камарат!*

*Ай нам часом спляснуть ґрады,
не знаме сі дати рады,
та все медзецина ту є,
што тя справні ірітує.
Потім сьме, як булдозеры,
шито валяють сердца й муры.
То мы світ так подіпили,
бы ся чорны й білы били.*

*Повідам я, доїч гадин,
без злости-м быти не годен.
Нам на ліпшы часы блисне,
кідь до світа перун трісне.
Хто двійнятам у Нев-Йорку
Попідламоває коліна?
Мы то, гадячі босоркы,
й нашов мамов є гадина.*

Придьте на виставку,...

... конкретно на XII. річник міжнародного конкурзу гуморных рисунків на тему „пиво“ під назвов Золота бочка (Zlatý súdok) 1. апріля 2006 од 11.00 год. у Шаріській галерії в Пряшові, душов котрого є од самого зачатку популярный русинський карикатурист і председа пороты, знамый із наших новинок як автор серіалу Ілько Сова з Баюсова – Федор Віцу з Пряшова. Тот конкурз наріс до таких розмірів, же до него посылають скоро 600 работ коло двох стовок авторів із трєх десятков штатів, также є тяжко з такой масы выбирать тоты найліпшы. Нас тішить, же як минулого року Премію Андрія Боґоявлевского здобыв русинський карикатурист Осиф Сторинський із Татраньской Лесной, так того року був оціньный за свою роботу Премієв Ігора Шевчіка. Также ґратулуєме оціненому і желаме выставці успіх і многых позерателів мы, члены редакції Народных новинок, котры суть єдним із медіальных партнерів той культурной акції. А. З.

Выход сонця

(Продовжіня з 2. стор.)

Стромы. За бризлітовима хыжками отварять ся простор із стромама. Двигають ся догоры і являть ся то як переход з села до ліса. Така ілузія є хыбаль про жылот неминуча. Выядрєе закорінене одношїня, потребу розвинутя чоловіка, ёго утриманя ся на світї. Ушыткы в сонячнім пополудню посиджують на підвалинах, позераючі до природы. Ани тоты мацкы ся не боять людей. Обычайні справованя домашнього звірятка є одразом атмосфєры в обьшту. Не дадут ся вырұшты, суть сензібілами на атмосферу. В тім контакті ці є веце доброго, або планого. Про обидва боки. В тім єм тыж нелем сензібіл, але ай комунікатор інакшой файты, як мой милы Словаки. Навчіла єм ся спознавати і прїимати і інакшы річі. Мам од Словаків здорове сумліня і людську слұшность. Цалком прїязно. Русины суть нелем честны, але ай горды. Їх максімілізм є слідный у вшыткым. Хыбаль окрема кавы у тутешній рєштавращі. Але і там тото планє іх властній характер выважить. Забавляме ся барз сердечні. Чашнічка о штоська молодша як мы, приходить к нам дяк несміло, крутить ся, із прїязными очами чекать. Єдног ногов бы уж найрадрше утікла, докы мы сі спомняме, што то властні хочеме. Видить ся мі то дакус смішным, але і милым, же тумлюю інтонацію голосу і якнайскоріше, і найласкавіше, і найособніше выповідам незміряно комплікованє рєчїня: – Дві кавы, прошу! Прїтім ся зоохочуючо усміхну. Кавы сьме толєровали. Цалком природно вышовши вонка, ся смієме і смієме. Є то вшытко тяжше. Тот комплекс із нас є з протилежного боку людськов оглядностєв. Прямы одношїня міджі тыма люды чуждїнець може тяжко поважовати за свої. Перелож рыбу і рыбкижа до шафля, повіджме том, абы-сь ты одня молочай. Што буде робити? Рыба не знає ці і што з нєв замышляш а при тім короткым рєчїню (Дві кавы, прошу!) ся люде тыж не можуть пересвідчіти о людськым братєрствї. Учїнили то нашы пожадованя, наше інакше чутя максімілізму, інакшы потреби і одношїня. Може Чехы, котры суть заміряны на властній пожыток прїмарного разу, котры кладуть меншій прїтиск на точность формы, та выберають собі із бівшого множества того, што хотять, зато суть ту прїиманы у природній безолстности містным жытельством. Може ай зато выникать міджі Русинами при перебуваню в заґранічу тілько народностно змішаных манжелств. Русины суть домашні тіпы і родинно жаженны – де прїйдуть, там сі глядають родину. Ментально суть близшы із Чехами, як із Словаками. Тїп людськой чутливости є ту розділный. Заставме ся на прикладі Свідника, котрый бив все сполы словенським, ромським і словенським корінєм жыє без конфліктів, потім є то долина жывота. А Свідник на зачатку той долины містом доконаной демокрації. Домашня пані мече куркам а міджітьм ся на нас впросто тельно посмотри. На розділ од місць на запад одты, не плано. Охаблять нас при своїм кралєвствї нерушєных. Всягды довола радостно ґлаголюють діти, аж дзвін утихне. Чоловік бы не повів, же тот фалаток землі, де одпочиваємо по дванадцятгодиной путі, принадлежить ку місту Бардієв. Запалюють лампы. Бардієв є місто, по котрім кідь крачате, мате чутя, же час не є нічим рушеный. Жытелі міста ся в нїм справують як у природі.

Із словенського языка перетлумачі Штефан СУХЫЙ.

Досправды ся мы, Русины, ганьбиме?

(На марго книжки Штефана Смолея Не ганьб ся, Русине!, Русин і Народны новинки, Пряшів 2005.)

Назва той книжки припоминать поновем-бровый мітус минулого стороча, кідь нежычливці Русинам не могли прїйти на мено і приписовали їм неґатїва вшыткых фарб, обвинєвали їх з некультурности, нерозумїня своей прїналежности, своїх традиції і т. п. І кідь Русины перед шістнадцятєма роками ся пробрали к актївному жывоту скоро зо ставу клінічной смерти народа, здасть ся мі, же приписовати їм якусь „ганьблївость“, а іщі ей поетїзовати, є неетїчно, нерозумно, бо на сердці зохаблять прїкосовь. Цї треба тоту Кайнову скверну приписовати вшыткым Русинам як народу?! Сьме досправды незрілы або сьме іщі не вышли з дїтських пеленок? Або, може, лабірська среда ся так зопсула, же „іншпїривала“ автора к такой темї, котра собі заслужыла од нєго такє поетїчне спрацованя? Мі ся видить, же ніт, бо каждая народность із гордостєв собі хранить свою дідовизну, язык і традиції. Лабірськы фестивалы культуры і шпорту о тім свідчать, а так само дні народностных культур, бісїды з писатєлями і культурными діятелями, новорічны стрїчі Русинів у Братїславі, выступлїня Театру А. Духновїча і т. д., де Русины комунїкують своїм родным языком і успішно презентують свою народность без ганьбы і з гордостєв на своє русинство. Русиньска інтелїґенція і дома, і у світї розумить свое посланя і тримать ся свого корїня.

Тоты рядкы суть лем реаґенціїв читателя на назву книжки, бо інша поезія в книжці бы собі заслужыла інушу, адекватну назву. З тов назвов книжці уж лем хыбить то, жебы „ганьблївы“ рецензенты і выдавательство цыткали „цыт, цыт, бідный Русине“ а ведно з автором ронили слызы.

Марія ХОМОВА, Братїслава

Новинарський брифінг ку отворіню новоакредитованого програму Русинський язык і література на Пряшівській університі...

... був 9. марта 2006 у великій салі засідання Ректорату Пряшівської університі, де притомних інформовали: (на фотці зліва доправа) проректорка про науку і выскум проф. ПгДр. Вера Бачова, др. н., директор Інштитуту регіональних і народностных штудій проф. ПгедДр. Штефан Шутай, др. н. і одборна асистентка Одділіня русинського языка і культуры спомянутого інштитуту ПгДр. Анна Плішкова.

Проф. Бачова говорила о важности научного выскуму на кожній університі, як то є нормалне у світї, о важности заінтересовати молодых людей, жебы ся занимали выскумом, але ку тому є важне мати рядный научно-выскумный робочій центр, а тым бы ся мав стати нововытвореный Інштитут регіональних і народностных штудій ПУ, котрый vznikнув зачатком академічного року 2005/2006 розділінем тогдышнього Інштитуту народностных штудій і чуждих языків ПУ на два самостатны інштитуты.

Новый директор інштитуту інформовав о концепції і о главных цілях той інштитуції, о уж зачатых роботах на проектах, котры бы мали припомочі підняти уровни інштитуту, але ай цілою університі, мав бы ся тьж стати робочім місцём, котре бы виховлєвало новых, главно научных работников, але і одборників у сфері педагогічній. Підкреслив, же проблематика Русинів, їх языка, літературы і культуры собі заслужыть окрему увагу, што ся дїє в рамках інштитуту, позераючі на захованя дідовизны Русинів у шыршім европскім контексті, што є і інтересом Европской унії.

Найвекший інтерес новинарив выкликано выступлїня докторки Плішковой, котра їх інформовала о акредитації нового штудійного бакаларського програму **Русинський язык і література**, який у комбинації з далшыма 12 предметами буде мож штудувати на Пряшівській університі. Тоту можность будуть мочі выужыти штуденты б факулт Пряшівської університі. Інформовала притомных о 12 конкретных комбинаціях (позн. ред.: *мы їх опубликовали в Народных новинках 1 – 5/2006 и публикуем их в рубрике ОСВІТА интернетовой сторінки: www.rusyn-academy.sk*) і увела, же окрем повинных і повинно волительных предметів, якими суть языковы і літературны дісциплїны, можуть собі выбрати і з выберовых предметів, котры дадут штуденту комплексный образ о етнічнім жывоті Русинів. Міжді выберовы дісциплїны належать такы, як: **Ренесанція етнічної ідентїты Русинів по році 1989, Выбраны капітолы з історїи русинского языка, Выбраны капітолы з русинской культуры, Проявы конфесіональной ідентичности Русинів (Православна і Грекокаатолицька церьков), Русинська карпатська архітектура, Русинський професіональный театр, Основы музеоедукології, Спеціфічности редакторської работы в русинских медиах, Основы герецькой професії і работа з русинским драматичным текстом, Вызнаны особыности русинской літературы і культуры, Спеціфічности навчаня русинского языка в примарній едукації, Методика культурно-освітній работы в русинскім оточіню, Словенська література і Перегляд світової літературы.** Также выбір є богатый і каждый, хто рішыв штудувати русинський язык і літературу, як і дакотры зо спомянутых выберовых дісциплїн, є вітаный і вірїме, же то осливить нелем Русинів, абсолвентів середніх школ, але і молодых людей іншой народности, котры проявлять о то інтерес.

A. З., фотка автора

Маме нову і-мейлову адресу і вебову сторінку

Многы читателї і дописователї нам телефонують до редакції, же не можут нам послати і-мейлом статї, фоткы ці даякы справы. Проблем є в тім, же посылають їх на стару нашу і-мейлову адресу. Але уж дакілько тьжднів маме нову і-мейлову адресу, котра є увеждена на послїдній сторінці Народных новинок і часопису Русин, конкретно в тіражі. Але, може, многы то не збачіли, зато теперь даваме нашу нову і-мейлову адресу выразніше:

rusyn@stonline.sk

Так істо нашы новинкы і часопис Русин собі уж од септембра 2005 можете прочітати на новій интернетовій сторінці: **www.rusynacademy.sk**, а то в рубріці **Преса**. Тота сторінка мать і ряд іншых рубрік, также каждый, хто ся інтересує історїєв і сучасностєв Русинів на Словенську, може ся дашто дізнати на тій сторінці, котра мать три верзїї: русинську, словенську і англїцьку. Думаеме, же тота інформація направить ходем часточно недорозумлїня в послїднім часі.

Редакция

Дома ништо не є пророком

(Розговор із проф. ПгДр. Николаєм МУШИНКОМ, др. н., академіком „Національної акедемії наук України“.)

На Словенську, главно на Пряшівщині, екзїстує якась „опатерность“ односно особы Николая Мушинки, хоць він є ту найпродуктивнішим автором. Каждый рік выдавать (скоро все за свої пїнязі або за фінанчній помочі своїх приятелїв) дві-три книжки а свої статї публікує скоро в каждый числі „Нового життя“ ці „Дуклі“. На Словенську він не є членом ведучого орґану никотрого обчаньского здружїня (з вынятком „Асоціації українців Словаччинї“ і „Наукового товариства ім. Шевченка у Словаччині“, на челі котрых є од їх заложїня в 1990 року), не є ани в редакційній радї някого часопису, в научній радї никотрой інштитуції ці експертной комісії. „Політичны Русини“ поважують го за „завязтого українського націоналіста“ (бо він як Українець ся барз застає за українскы ідеї), „політичны Українці“ (суть і такы) – за „непевного Українця“ (бо він утрїмує контакты з такыма научными работниками, котры в їх очах суть врагами української ідеї). Філозофічна факулта Пряшівської університі го послала до пензїї (2004), не позераючі на єго высоку кваліфікацію (яку там ништо не мать), одставила го од выштыкого педагогічного і научного діяльства (арґументуючі недостатком фінанцій).

Зато на Україні і в научных кругах української діаспору Николай Мушинка є, бесспорно, найзнамішым „Пряшівчаном“. Єго там знають і дають му почливість у першій радї за єго публікації і рефераты на розлічных міжнародных конгресах, конференціях і семінарях, за выступы в радїю, телевізїї, за участь при обґабїї дізертаных работ і т. д. Старше поколїня го знають іщі з реґулярных релаций Радія Слобода з кінця вісімдесятих і зачатку девятдесятих років 20. стороча. Він є членом „Науковї ради Інштитуту мистецтвознавства, фольклору та етнології НАНУ“ (Київ), членом редакційної рады „Видавництва Львівського національного університету“ і „Видавництва Карпати“ (Ужгород), лауреатом премїї Павла Чабынського (Київ), Дмитра Нитченка (Сідні, Австралія), Василя Гренді-Донського (Міжгіря), Микола Кочіша (Новий Сад), „Кавалером Почесної відзнаки Президента України „За заслуги“ III ступеня“ і т. д. ... Книжки і научны штудїї Н. Мушинки выходять у Києві, Полтаві, Львові, Тернополї, Дрогобичі, Чернівцях, Ужгороді, Нью Ёрку, Торонті, Едмонтоні, Мелберні, Мілхові, Парїжу, Празї, Брні, Оломоуцу, Кошицях і Пряшові...

... Давніший період свого жывота Н. Мушинка описав у своїх споминанях „Колеса крутяться“ (Пряшів 1998), додатком до котрых была бібліографія єго публікованых работ (зоставитель Александр Мушинка), котра мать 48 книжных публікацій, 157 научных штудій, 858 популярных статей, 291 рецензїї і 342 статї іншых авторів о нїм і рецензїї на єго работы. Бібліографія друкованых работ Н. Мушинки за послїдніх вісім років (1998 – 2005), котру заоставила єго жена Маґда, мать 20 книжковых публікацій, 88 научных штудій, 269 популярных статей, 145 рецензїї і 182 статї о нїм і рецензїї на єго работы. Думаем, же тоты числа говорять самы за себе і не потребуєть коментаря.

Што до числа друкованых работ, Н. Мушинка не мать на Пряшівщині конкуренцію. Але ту їде нелем о множество, але главно о якость, бо автор нігда не їде по верху темы, але снажить ся проникнути до єї глубины. І тотя найменша єго статья мать у собі штось нового, незнамого, давать до обїгу новы мена або оцінює їх діяльство з новых позїцій.

Няй тот ненученый розговор із моїм колеґом, з яким еднако думаеме – Николаєм Мушином, буде скромным дарунком ко ославам єго 70. народненн (народив ся 20. фебруара 1936 в селї Курів, Бардїєвского окреса) і 50-річного научного діяльства.

• Як бы єсь характерїзовав послїднє десятироча свого діяльства – 1996 – 2005?

– Тото десятироча было про мене найрушніше, але, видить ся, же і найплодніше у моїм жывоті. Але принесло мі ай найвекшы росчарованя. Возьмїме хоць лем рік 1996, коли єм ославив свої 60. народненн... Міністерство школства СР уж в тім році выділило зо спеціальной резервы на заложїня Інштитуту українознавчих штудій суму 500 тисяч корун. Мене повірили зробити єго проект, што єм охотно зробив. По єго обговоренї на катедрі, проект був посланый деканови Філозофічної факулты ПУ, котрый го одсунув, арґументуючі, же він не є потребный про Пряшівську університі... За грошы выділены міністерством на заложїня Інштитуту українознавчих штудій, была заложена русинь-

• Юбіант Николай Мушинка в Парїжу.

Фотка з архїву редакції.

ско-українсько-ромска філіалка Інштитуту выскуму культуры і освіти народностных меншин Словенска при Університі Константіна Філозофа в Нітрі. Про мене то была велика рана...

• Ты ся тьж снажив заложыти на Пряшівській університі і катедру етнології, як то дополо?

– Кідь ня в 1990 році принимали назад на університі (по скоро 20-річній вынученій павзі) дав єм пожадавку заложыти катедру народознавства, котра бы дослїджовала народну культуру Словаків, Ромів і Русинів-Українців виходословенського реґіону, в яким народна культура (на розділ од іншых реґіонів Словенска, де такы катедры екзїстують) іщі жыє. Кідь ся Пряшівська університі одділила од кошїцької Університі П. Й. Шафарїка, заложїня катедры етнології вошло до перспективного плану новозаложеной Пряшівської університі. Приправив єм пару деталных проектів такой катедры, котры успішно прошли опонентурами найвызнамішых етнологів Словенска, але єй заложїня містным начальством умело ся оддалєвало до моїх 65. народненн у 2001 році, кідь єм уж про свій высокый вік уж не міг быти ґарантом спеціалїзації а іншого ґаранта в Пряшові не было. Але, наприклад, при Філозофічній факултї екзїстували дві катедры – соціального маанажменту і культурології, котры не мали акредитацію одбору, бо на никотрій із них не був професор ани доктор наук. Штудентам грозило, же по скінчїню штудій не будуть мати діплом о своїй кваліфікації. Тогды декан ня попросив стати ґарантом тых двох спеціалїзацій. Я був согласный і передышов єм фіаску. Также я міг быти ґарантом близкой спеціалїзації (закон то доволять), але своїй – ні!

В 2003 році при катедрі словенської історії ФФ ПУ было заложено одділіня етнології, котре в перспективі мало ся перетрасформувати на катедру. Ведно зо сыном Александром (тьж етнологом, докторантом Карловой університі в Празї) сьме перешли робити до того одділіня. Там єм мав курсы лекцій із розлічных областей етнології, але по двох роках (у рамках наслїдної реорґанїзації катедры) став єм непотребным і послали ня до пензїї, не доволивши ани закінчіти курсы лекцій...

• Яке є твоє одношіня к русинському руху на Пряшівщині?

– Розділіня єдної народностной меншини на дві групы – Русинів і Українців поважую за негаїтвний яв, котрый прискорує процес асіміляції обидвох груп. Нам треба робити выштыко, абы зьєднати обидві групы, а зробити треба то чім скорїше. Але я не можу іґнорувати факт, же на Пряшівщині екзїстує велика група людей, котра на свое означїня поужыває стародавну назву – Русины, яку до XIX. ст. поужывали выштыкы Українці. **На Словенську Русины суть офіціально узнаны як самостатна народностна меншина, котра є численно векша, як українська. Русины мають свої окремы орґанїзації, літературный язык, в котрім ся выдають книжки, новинкы, часописы, яким ся говорить в розгласї, телевізїї, снажать ся го завести до церькви. В многых одношінях русинський рух є активніший, як український.** Тоты факты мы няк не можемо іґнорувати!

Є много моментів, котры зьєднajúть (або бы мали зьєднajúти) український і русинський рух. Наприклад: Русины кодїфіковали літературный язык не на основі умелого „язычія“ ці даякого чужого языка, але на основі народно-розговорного языка жыльства, што є великим плюсом у порівнаню з практиков минулых епох. Также, они суть за захованя діалектів. Я тьж. Тот язык они уведють до масмедїй. Я тьж за поужываня бісїдного языка в средствах массовой інформації, а докінця і книжки, што адресованы шыршому округу жыльства, я публікую на діалекті. Страту діалектів поважую за збїдїня цілонародностной культуры. Они суть за заведжїня русинського языка, также азбуку, до школ. Я тьж.

Кідь штат давать пїнязі на заложїня катедры ці докінця інштитуту русиністики, я буду підпорувати таку інштитуцію і єм приправеный із нєв spolupрацовати. Навець, я єм за выдаваня сплочных новинок, половина котрых бы виходила в українскім языку, а друга половина – в русинскім літературнім языку. Ефективность таких новинок є бесспорна. Єдина пожадавка є, абы такы новинкы не мали антїукраїнське замїряня!

Кідь мы хочеме пережыти, нам треба глядати то, што нас зьєднajúть, а не то, што нас розділює. То, што єм повїям, одношіня ся лем ку пряшівскім условїям а в нижкїм припадї бы єм не хотїв аплїковати свої погляды на іншы реґіоны, наприклад, на Закарпатську Україну, де суть цалком інакшы условїя...

(Матеріал перевзєв із интернетовій сторінки: <http://uzhgorod.net.ua> із 23.2.2006, скоротив, звєрзєв єдну пасаж одповідї грубїшим тіпом письма і переклад із українського языка до русинського зробив: А. Зозуляк, знаючі, же многы Русины будуть ся чудовати, дакотры і ня критїзоваєти, же чом єм дав до наших новинок статью о Русинови української орьєнтації, котрый „выступать протїв Русинам“. Як видно з одповідї на послїдній вопрос, не є то цалком так, може, же многы річі од 1990 року, конкретно од тогдышнього январового зьязду „Культурного союзу українських тубящих“, котрый ся ту перетрасформовав на днешній „Союз русинів-українців Словаччини“, Николай Мушинка много порозумїв і мать днес на то інакшый погляд, не чїсто і слїпо лем проукраїнський, неґуючі выштыко русинське. Але о нїм єм выбрав часть з розговору і зато, же хоць є Русин української орьєнтації, як научный работник, главно в области етнології, зробив омного вець, як многы „гавкачі“, котры ся лем бють до ґрудей, якы они добры Русины, але што з того? Даколи то мало! Также наперек выштыкым і выштыком, наша редакція з нагоды 70-ых народненн і 50-ых років научного діяльства Николая Мушинкы желать му міцне здоровя, родинне щастя і энтузіазм до далшой научной работы, котра приношать хосен і Русинам.)

НАРОДНІ НОВИНКИ

Выдавать Русин і Народны новинкы без фінанчній помочі Міністерства культуры СР. Шефредактор: Александр ЗОЗУЛЯК, заступкыня шефредактора: Анна ПЛІШКОВА, редакторкы: Кветослава КОПОРОВА, Марія МАЛЪЦЮВСКА. Адреса: Rusin a Ludové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Тел.: 051/77 25 629. Передплатне на рік 250,- Ск, до сусідніх штатів – 600,- Ск, до загранича поштов II. кл. 35 УСД, поштов I. кл. 43 УСД, заплатити мож і в редакції. Выроба: ДАТАПРЕСС у Пряшові. Регїстрачне ч. МК SR 417/91, МІС 49 438. Опублікованы погляды дописователїв не мусять быти згодні з поглядами редакції.

Адреса новинок на интернеті – <http://narodny-novinky.presov.sk>, www.rusynacademy.sk, E-mail: rusyn@stonline.sk

Rusin a Ludové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov 1
PLZ
VsRP - 664/2003

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2